

יש צער הנפש מהצרות (הת"ס שם), ויש שפירושו כפשוטו, שהמת מרגיש צער ממש מהרימה (רבי"ז א תפד, ויבות יעקב ב, צז), והוא הדין שמרגיש באיזמל כפי שמשמע מהגמ' שהשוותה ביניהם (שפת אמת). ויש שפירושו, שדוקא ברימה שמתהווה מגופו בידי שמים המת מרגיש, שדבר זה הוא מפלאי הבורא כדי להעניש את האדם על מעשיו, ואכן הגמ' יכלה לתרץ שבאיזמל שהוא בידי אדם, אין המת מרגיש, אלא שהגמ' העדיפה לתרץ שמדובר על בשר המת שבח, כדי שיהיה דומה לנמשל, שגם אנו חיים ואעפ"כ איננו מרגישים בצרות, כאילו בשרנו מת (ע"פ רבי"ז ויבות יעקב שם).

שְׁהִיּוּ דְּבָרֵי סוּתְרֵין דְּבָרֵי תוֹרָה, וחששו שיכשלו ויטעו בו אנשים (מיוחס ל"ג), ויבואו לכפור בתורה או בבניאים או בשניהם (אגרות משה י"ד ג, קטו). ולפיכך רצו לגנוז את הספר כולו, גם את הפסוקים שאינם מוקשים, כי חששו שאינם מהחכמים, ימצאו עוד פסוקים שייראו כסותרים לדברי תורה, אך לאחר שפירש את הפסוקים הידועים כסותרים, לא חששו לפסוקים אחרים, כיון שהחכמים יאמרו להם שביכולתם לפרש את כל פסוקי הספר (אגרות משה שם).

הַעֲלוּ לֹא – משל ציבור, שמותר ליטול שכר על הגהת ספרים (ש"ת הת"ס ח"מ עט בסופו).

שְׁלֹשׁ מֵאוֹת גְּרָבֵי שָׁמֶן – לשון גוזמא הוא (מהרש"א), שכל 'שלוש מאות' שבש"ס הוא לשון גוזמא (רשב"ם פסחים קט, א).

אֵלּוּ פּוֹסְלֵין אֶת הַתְּרוּמָה מאכילה שנגעו בה, ולשון 'פסול' פירושו שהתרומה נטמאת ואינה מטמאת אחרים [וכמבואר בגמ' להלן] (פיה"מ"ש הקדמה לסדר טהרות).

הָאוֹכֵל מאכל טמא בשיעור חצי פרס (רש"י רמב"ם שאר אבות הטומאות ח, יא), ושיעורו הוא כשתי ביצים (רש"י עירובין ד, א), ויש אומרים כביצה ומחצה שחוקת (רמב"ם שם), אבל על פחות מכך לא גזרו, לפי שטעם הגזירה הוא שמא ישתה עם האוכל הטמא משקין של תרומה כמבואר להלן (י, א), ואין אדם צמא לשתות עד שיאכל חצי פרס (תוס' ישנים להלן שם בשם ריב"א), ויש אומרים שאף האוכל כביצה אוכל טמא, פוסל את התרומה במגעו (תוס' שם בשם ר"ת), אבל פחות מכביצה, מבואר בגמ' להלן (צא, א), שאינו מטמא [ולדעת התוס' שם (ד"ה א) אף אינו נטמא], משום שנאמר לענין טומאת שרץ 'מכל האוכל אשר יאכל' (ויקרא יא, לד), ולמדו מזה בתורת כהנים (שם) שדוקא אוכל הנאכל 'בבת אחת' מטמא, והיינו בכביצה, כי אין בית הבליעה יותר מכביצה (תוס' שם ורש"י פסחים ג, ב).

אוֹכֵל רֵאשׁוֹן – שנגע בו שרץ (רבינו חננאל), דהיינו, נבלת אחד משמונה שרצים שהם אב הטומאה (כלים א, א ורע"ב).

אוֹכֵל שְׁנֵי – שנגע במשקין שנגע בהם שרץ ונעשו ראשון, אבל אוכל מאוכל אינו נטמא [כפי שדרשו (פסחים יד, א) מהפסוק (ויקרא יא, לה) 'וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא' – הוא טמא אך אינו מטמא אוכל אחר] (רבינו חננאל).

וְהִפְסֵר – כל אחד מכתבי הקודש, תורה נביאים וכתובים (רש"י). ודוקא כשכתוב בכתב אשורית, על העור ובדיו (ידים ד, ה ורמב"ם שאר אבות הטומאות ט, ז). ומגילת אסתר, שיר השירים וקהלת, נחלקו תנאים (מגילת ז, א) אם מטמאות את הידים [וטעם גזירה זו התבאר להלן (יד, א)]. ■ להלכה, אף הן מטמאות את הידים (רמב"ם שם ו, ומג"א קמ"ז, א). וגם נגיעה בגליונים [הקלף החלק שבספר] מטמאת את הידים (רמב"ם שם, וכמבואר לקמן קטז, א).

אֶפִּילוּ בְּאֶצְבַּע קֶטְנָה לֹא נִנְעָ בִּי ■ להלכה, לא יגע באשתו נדה אפילו באצבע קטנה (שו"ע י"ד קצה, ב), ואפילו אם אינו מתכוין ליהנות מכך (חכמת אדם קט, ב).

שְׁלֹא נִשָּׂא פָּנִים לַתּוֹרָה – ולא אמר 'שעבר על דברי תורה', משום שקירוב בשר באשתו נדה אינו אסור מעיקר הדין אלא רק מדרבנן בתורת גדר וסייג לתורה, ולכן נקט לשון 'שלא נשא פנים לתורה', שפירושו שלא נזהר ועשה סייג לאיסוריה (רמב"ן בהשגות לספר המצות ל"ת שנג, וכשיטתו שקירוב לעריות אינה אסורה מדאורייתא, ראה ביאורים לעיל ע"א ד"ה דאמר). ויש מפרשים, שאדרבא מכך שאותו תלמיד ענש על שישן עמה בקירוב בשר, מוכח שקירוב בשר אסור מן התורה (מגיד משנה איסורי ביאה כא, א, בדעת הרמב"ם שם, וכשיטתו שקירוב לעריות אסורה מן התורה, ראה ביאורים לעיל שם), ואין כוונת הגמ' שהתלמיד לא נשא פנים לתורה, אלא שהקב"ה לא נשא פניו לתורתו של אותו תלמיד והרגו כאדם רגיל (מגילת אסתר על הרמב"ם בספר המצות שם).

שְׁהִיּוּ אִמְרָה תּוֹרָה וְכוּ' – ואף אותו תלמיד ידע שנדה אסורה לבעלה עד שתטבול, אלא שמנהגם היה לטבול שתי טבילות, אחת בסוף שבעה ימים לראייתה, ובטבילה זו היא טהורה מדאורייתא, ואחת לאחר שבעה נקיים, ובטבילה זו מותרת אף מדרבנן, ואותו תלמיד היקל בטבילה השניה שאינה מן התורה, וכיון שהיקל באיסור דרבנן ופרץ גדרם של חכמים, נענש (תוס' ד"ה בימי בשם ר"ת; רמב"ן; רשב"א).

כִּי אֶתָּא רַב דִּימֵי אִמְר מִשֶּׁה הֲרָא הֵוֵאי – ואותו תלמיד סבר שכיון שהמיטה רחבה, ואינו ישן עמה בקירוב בשר, מותר (רש"י). ורב דימי מודה שנענש גם על שאכל ושתה עמה, אלא שבא ליישב כיצד אותו תלמיד היקל כל כך לישן בקירוב בשר, ולכן פירש שישן עמה במיטה אחת, ולא בקירוב בשר (תוס' ד"ה ר"א).

מְלֻשְׁנָה. נִמְנָנו וְרַבּוּ בֵּית שְׁמַאי עַל בֵּית הַלֵּל – שתלמידי בית שמאי עמדו למטה בחברות וברמחים, ולא הניחו לשאר תלמידי בית הלל לעלות לעליה, כדי שיהיו הרוב בעליה מבית שמאי (ירושלמי כאן, כביאר הקרבן העדה והפני משה). ויש שכתב, שחלק מתלמידי הלל הסכימו לדעת בית שמאי ויחד עימם היה רוב לבית שמאי, אלא שרצו לרדת מהעליה כדי שלא יהיה רוב לבית שמאי, כי היה קשה בעיניהם שתתבטל דעת הלל וסיעתו, ותלמידי שמאי נעו מהם מלרדת, כדי שלא יתבטל הרוב (חתם סופר בביאור הירושלמי והגמ' להלן ז, א).

גְּמָרָא. שְׁהִיּוּ מְחַבְבִּין אֶת הַצְּרוֹת – את הניסים הבאים על ידי הצרות (רש"י ומאירי), ויש שפירש שהיו מחבבין את הצרות עצמן ומקבלים את היסורים באהבה, ומתוך כך מחבבין את הניסים, שעל ידיהם נזכרים בצרות החביבות עליהם (מהרש"א).

אֵין שׁוֹטֵה נִפְגָּע, אינו מכיר בפגעיו, וכך אנו, הרבה ניסים נעשים לנו ואין אנו מכירים בהם (רש"י), ולפיכך אין לנו לְשַׁבֵּחַ גם על מקצת הניסים הידועים לנו, כיון שמראים אנו בכך כאילו לא נעשו לנו עוד ניסים, וזו היא פגיעה בכבוד המקום (אדרת אליהו [לדבי רפאל עמנואל חי ריקן]).

קֶשֶׁה רִימָה לְמֹת, לא שגוף המת מצטער מהרימה, שהרי אין המת מרגיש, אלא הקושי הוא לנפש המת לראות את הגוף מתבזה ומתנוול מהרימה (כל בו אבל וטומאת מת ב, ותוס' י"ט אבות ב, ז) או מהאיזמל (ש"ת חת"ס ו, לו), ועל כן תמהה הגמ' שאף אם אנו נמשלים למת שאין לו צער הגוף, מכל מקום גם למת יש צער הנפש מניוול הגוף, וכמו כן לנו